

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.96>
УДК 338.48

Л. І. Сахарнацька,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5863-4917>

В. Я. Свадебба,
студентка 1 курсу ОС магістр спеціальності 076 Підприємництво та торгівля, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1861-8525>

ВПЛИВ ПОЛІЕТНІЧНОСТІ НА ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАД

L. Sakharnatska,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Economics and Entrepreneurship, Uzhhorod National University
V. Svadeba,
1st year student of the specialty 076 Entrepreneurship and Trade,
Uzhhorod National University

INFLUENCE OF POLYETHNICITY ON THE POTENTIAL OF COMMUNITIES

У статті окреслюються позитивні та негативні фактори впливу поліетнічності на потенціал розвитку територіальних громад в Україні у

розрізі аналізу регіону Закарпатської області, визначено проблеми, що виникають в умовах поліетнічності соціуму, та шляхи їх вирішення на шляху до зростання потенціалу громад. Проаналізовано сутність феномену поліетнічності та виявлено його прояви в громадах Закарпатської області. Розкрито історичні умови виникнення поліетнічності громад на території Закарпаття. Визначено вплив поліетнічності на потенціал громад Закарпатської області. Розглянуто тенденції децентралізації державної етнонаціональної політики в контексті формування об'єднаних територіальних громад. Зростає роль відповідального лідерства представників національних меншин у громадах. Проаналізовано формування локальної ідентичності громад з компактним проживанням національних меншин.

Polyethnicity is a defining trend in the development of modern society, accompanying the processes of globalization and the formation of more differentiated and culturally diverse communities. The phenomenon of polyethnicity is a key factor for further state-building processes, especially in Ukraine, which is on the path to integration into the European community. In the context of decentralization and the creation of united territorial communities, it is important to study the impact of the multi-ethnic population on the development potential of these communities. Transcarpathian region is one of the most multi-ethnic regions of Ukraine, where such ethnic groups as Hungarians, Romanians, Roma, Slovaks, Germans, and others live in compact settlements. The long development of interethnic relations and cultural interaction in the region has created a unique diversity that can both contribute to and hinder the socio-economic development of newly formed territorial communities.

The study analyzes the essence of the phenomenon of polyethnicity and reveals its manifestations in the communities of Transcarpathian region. The historical conditions for the emergence of polyethnicity of communities in Transcarpathia are disclosed. The impact of polyethnicity on the potential of

communities in Transcarpathian region is determined, including positive factors such as cultural authenticity, tourist attractiveness, cross-border cooperation, and negative challenges such as low public awareness, risks of separatism, and high subsidization of some areas. The tendencies of decentralization of state ethno-national policy in the context of the formation of united territorial communities are considered. The role of responsible leadership of representatives of national minorities in communities is growing. The formation of local identity of communities with compact residence of national minorities is analyzed, which determines the specifics of cultural identity, the level of involvement of national minorities in decision-making processes, and community cohesion based on local identity. The negative tendencies that adversely affect the prospects of decentralization in communities with compact residence of national minorities are identified, such as community passivity, obstacles to the transfer of powers and resources, negative stereotypes about separatism, influence of community leaders from national minorities, and high subsidization of some districts.

Ключові слова: *поліетнічність, багатонаціональність, соціум, громади, децентралізація.*

Keywords: *polyethnicity, multinationality, society, communities, decentralization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поліетнічність - це одна з визначальних тенденцій розвитку сучасного суспільства, яка супроводжує процеси глобалізації та формування більш диференційованих і культурно-різноманітних спільнот. Феномен поліетнічності є ключовим фактором для подальшого процесу державотворення, особливо в Україні, що знаходиться на шляху інтеграції до європейського співтовариства. В умовах децентралізації влади та створення об'єднаних територіальних громад

важливо дослідити вплив поліетнічного складу населення на потенціал розвитку цих громад.

Закарпатська область є одним з найбільш поліетнічних регіонів України, де компактно проживають такі етнічні групи як угорці, румуни, роми, словаки, німці та інші. Тривалий розвиток міжетнічних відносин і культурної взаємодії в регіоні створив унікальне різноманіття, яке може як сприяти, так і перешкоджати соціально-економічному розвитку новостворених територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців, соціологів, антропологів та експертів у галузі міжетнічних відносин досліджували вплив поліетнічності на розвиток громад. Серед вітчизняних дослідників, які працюють у цьому напрямку: Гончарук О., Лавріненко О., Глібова Л., Головаха Є., Денисенко Л., які у своїх працях піднімають питання впливу поліетнічності на соціальну інтеграцію в суспільстві, досліджують етнічні та соціальні аспекти в українському суспільстві.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Представлене дослідження ставить за мету всебічний аналіз феномену поліетнічності та його відображення на прикладі Закарпатської області. Відповідно до поставленої мети, основними завданнями є:

- Здійснити теоретичний аналіз поняття "поліетнічність" та окреслити його сутнісні характеристики.
- Висвітлити історичні чинники, що зумовили формування поліетнічних громад на території Закарпаття.
- Дослідити вплив етнічної різноманітності на потенціал розвитку територіальних громад регіону в контексті реформи децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поліетнічність - це складне поняття, яке може мати різні визначення в залежності від контексту та дисципліни науки. В соціології та етнології, поліетнічність може розглядатися як наявність кількох різних етнічних груп в одному суспільстві чи регіоні. З точки зору культурології, поліетнічність може вказувати на

існування різноманітних культур, традицій та мов в межах певної території. В політології та соціальній антропології, поліетнічність може бути визначена через взаємодію та відносини між різними етнічними групами в громаді. Деякі визначення поліетнічності також можуть включати історичний аспект, враховуючи розвиток етнічного складу та взаємодії протягом часу. В політичних науках, поліетнічність може бути розглядатися як фактор, що впливає на політичні рішення, конфлікти та формування політичних інститутів. В економічних дослідженнях, поліетнічність може вивчатися в контексті її впливу на економічний розвиток та розподіл ресурсів.

Поліетнічний соціум як нове соціальне явище є характерним для багатонаціональних держав, які розвиваються в умовах культурної глобалізації, високого рівня міграційних процесів, розвитку культурно-інформаційного простору, нового етапу поширення Інтернету в умовах глобалізації. Глобальний світ справді є глобальним у розумінні об'єктивної взаємозалежності народів, нарощування єдиних, наскрізних, транснаціональних вимірів і просторів, переплетіння їхніх історій, зростання впливу зовнішніх (екзогенних) факторів на національний і культурний розвиток, поступове формування мультикультурного простору. Ще Гідденс відмічав, що виникнення ознак глобалізації й розвиток цього процесу тісно пов'язаний з розвитком сучасного суспільства й моделей держав-націй, що рефлексивно реагують на історичні події. Поліетнічний соціум - це багатопланове соціальне явище, що охоплює всі сфери життя людини і суспільства, людини і природи, людини і людини [1].

Ці визначення відображають різні аспекти поліетнічності, і сам термін може використовуватися у різних галузях знань для розуміння та аналізу різноманітності етнічних груп у суспільстві.

Феномен поліетнічності доцільно розглядати в межах багатонаціональних регіонів України, а саме на прикладі – Закарпатської області. Закарпатська область традиційно вважається поліетнічним регіоном із розмаїтою і водночас компактною етнічною строкатістю (українці, угорці,

румуни, словаки, цигани, німці, євреї) та етнографічною мозаїчністю (гуцули, лемки, бойки, долиняни-русини). Це різноманіття є результатом історичних та культурних процесів, таких як переміщення народів, асиміляція, вплив різних імперій та політичні зміни. Разом із тим, Закарпаття вирізняється тим, що на території регіону збереглися та розвиваються унікальні етнічні та культурні особливості різних груп [2].

Поліетнічність Закарпаття впливає на багатство його культурного спадку, мовної різноманітності та взаєморозуміння між різними етнічними спільнотами. Закарпаття є унікальним регіоном, де різні етнічні групи взаємодіють та співіснують, що призводить до формування багатошарової та барвистої культурної картини.

В умовах незалежної України етнічні групи краю активно відроджують етнічну самобутність, реабілітують власне етнічне "Я". Відбуваються ренесансні процеси через створення мережі національно-культурних товариств, видання періодичної преси, створення радіо- та телепередач рідною мовою для представників національних меншин краю, створення культурних центрів, активне функціонування національних та недільних шкіл. Тому Закарпаття розглядається як своєрідна модель побудови громадянського суспільства на базі консоціативної демократії, яка залучає різноманітні етносоціальні сегменти суспільства [3].

В умовах реформування системи децентралізації влади Україна обрала шлях до створення спроможних громад та спроможного місцевого самоврядування на базовому рівні, тобто рівні громад. Реформа децентралізації, яку обрала Україна для реформування системи виконавчої влади на Закарпатті довела свою доцільність та успіх, показавши результат у створенні 64 об'єднаних територіальних громад, більшість з яких можна вважати поліетнічними, оскільки в деяких районах області (Берегівський, Виноградівський) частка населення угорців – складає 60-70%, в той час як українців – 30-40%. Поліетнічні громади утворюються відповідно до тих

принципів, які ратифікувала Україна відповідно до Європейської хартії, де повинні враховуватися особливості багатонаціонального суспільства [4].

Саме на базі створення поліетнічних громад, які показують своє ефективне самоврядування, функціонують поліетнічні держави.

Поліетнічна держава – це держава, на території якої водночас проживає кілька етносів. У вузькому, тобто спеціальному, розумінні цього терміну мова йде про державу, створену двома або більшою кількістю етносів за умов, коли ці етноси або рівноправні (Швейцарія, Бельгія), або коли один з етносів має панівний стан у державі (колишні Російська, Австро-Угорська чи Британська імперії).

У більш широкому розумінні цього терміну поліетнічними є фактично усі сучасні держави, бо кожна з них включає щонайменше кілька (найчастіше значну кількість) етноменшинних груп. З іншого боку, тобто більш широкого розуміння поліетнічності держав, правомірно говорити про перманентно оновлювану поліетнічність. Це пояснюється тим, що, з одного боку, цілком природною є поступова асиміляція, розчинення етнодисперсних груп у корінному етносі, але, з іншого боку, зростаюча відкритість держав сучасного світу полегшує (а деякою мірою і стимулює) міграційні процеси, завдяки чому в багатьох державах виникають нові етнодисперсні групи або оновлені генерації колишніх [1].

За етнічним складом свого населення Україна належить, безумовно, до числа поліетнічних країн. Це зафіксовано в національному законодавстві. Зокрема, відповідно до Основного Закону країни всі громадяни України незалежно від своєї національної належності, віросповідання, походження, місця проживання, політичних переконань, культурної і мовної самоідентифікації складають український народ.

Аналізуючи міжетнічні відносини в сучасній Україні, можна побачити, що на сьогодні зона „конфлікту” в цій сфері лежить у площині певного дистанціювання у взаєминах між більшістю населення країни та окремими етнічними спільнотами (ними можуть бути як етнічні громади, які є

традиційними для українського суспільства, так і новітні емігрантські спільноти). Отже, один із вагомих чинників напруження, безумовно, пов'язаний із розширенням процесу нелегальної міграції через територію України та зі зростанням кількості тих осіб, які проживають в Україні нелегально [5].

Більшість національних меншин в Україні характеризується високим рівнем етнічної консолідації та стійкості до асиміляції, що має прояв, зокрема, у прагненні до самостійного впорядкування проблем території свого традиційного проживання. Достатньо пригадати консультативні опитування щодо створення болгарського та угорського національних округів у 1991 р., визнання на рівні громад та районів компактного проживання мов національних меншин в якості офіційних у період дії Закону України «Про засади державної мовної політики», створення політизованих об'єднань деяких національних груп.

Про чутливість етнічного чинника свідчать також численні рішення місцевих рад в етноконтактних регіонах щодо проектів реорганізації низової та районної ланки територіального поділу, в яких для аргументації власної позиції, як правило, згадуються етнокультурні аспекти. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи від 25 січня 2017 року № 2145 щодо стану демократичних інститутів в Україні звертає увагу на необхідність врахування етнічного складу регіонів у процесах децентралізації. Більшість експертів наголошували, що етнічний чинник не є визначальним при створенні ОТГ, і якщо відбудеться об'єднання громад з різними домінуючими етнічними групами, міжетнічні відносини залишаться без змін. При цьому, щоправда, зазначалося, що проблеми подальшого розвитку ОТГ можуть отримати етнічне забарвлення [6].

Зокрема, у випадку суттєвого випередження розвитку адміністративного центру ОТГ у порівнянні з її іншими територіями, якщо там домінує інша етнічна група, може призвести до уявлення «ми — вони» за етнічною ознакою. Те ж саме може відбуватися у сфері оптимізації освітньої,

культурної, медичної мережі, вирішенні земельних, інфраструктурних та інших питань.

Повага до інтересів меншин є основою європейської демократії, що закріплено низкою європейських договорів, учасником яких є й Україна. Зокрема, відповідно до Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, необхідно утримуватися від вжиття заходів, які змінюють пропорційний склад населення в місцевостях, де проживають особи, які належать до національних меншин.

Під захистом Європейської Хартії регіональних мов та мов меншин перебувають мови, що традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення цієї держави, та відрізняється від офіційної мови (мов) цієї держави.

Причому під «територією, на якій використовується регіональна мова або мова меншини», розуміється географічна місцевість, де така мова є засобом спілкування певної групи осіб, що обумовлює здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у Хартії [7].

Окрім прав на використання мови та на освіту відповідною мовою, стаття 1 Хартії наголошує на необхідності поважати кордони кожної географічної місцевості, в якій використовується регіональна мова або мова меншини, з метою забезпечення, щоб існуючий раніше або новий адміністративний поділ не створював перешкод розвитку відповідної регіональної мови або мови меншини.

Неодмінною умовою укладання міжнародних договорів України з «материнськими» країнами основних етнічних меншин України є принцип збереження ідентичності відповідних етнічних груп. Зокрема, в Декларації про принципи співробітництва між Україною та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей закріплено, що сторони не вживатимуть адміністративних, економічних чи інших заходів, спрямованих

на асиміляцію меншостей чи на умисну зміну пропорцій населення територій, де проживають національні меншості.

У Договорі про відносини добросусідства й співробітництва між Україною та Румунією також закріплено, що сторони утримуватимуться від вжиття заходів, які змінюють пропорційний склад населення у місцевостях, де проживають особи, які належать до національних меншин, спрямовані на обмеження прав і свобод цих осіб, закріплених у міжнародних нормах і стандартах [8].

Закарпатська область – регіон з унікальними можливостями для створення нових проектів та ідей, південно-західні ворота України до Європейського Союзу, привабливий край, де жителі спільно з органами влади та місцевого самоврядування працюють над досягненням комфортних умов життя, край збереження культурно-історичних пам'яток, традицій та природи; область, де дотриманий баланс розвитку промисловості та збереження унікальних природних ресурсів; регіон, де хочеться жити і працювати.

Що стосується етнічного складу населення Закарпаття, то у Закарпатській області мешкають представники понад 30 етносів. Основним та корінним населенням є українці (80,5 %), а також угорці (12,1 %), румуни (2,6 %), росіяни (2,5 %), цигани (1,1 %), словаки (0,5 %), німці (0,3 %), білоруси (0,2 %) Євреї 0,05%, Поляки 0,04%, Інші 0,31% [9].

Рис.1. Розселення найбільших національних груп у Закарпатті [9]

Джерело: [9].

З огляду на це, одним із пріоритетних завдань місцевих органів влади є подальше зміцнення історично-традиційної атмосфери міжетнічної злагоди, толерантності співжиття та високого рівня взаєморозуміння між представниками різних національних груп, конкретне вирішення їхніх запитів щодо збереження своєї національної ідентичності.

Для задоволення потреб національних меншин в освіті та вихованні створена мережа освітніх і культурно-мистецьких закладів, яка приведена у відповідність до національного складу населення і постійно вдосконалюється. Вона повною мірою відповідає як чинному законодавству України, так і міжнародним нормам.

В області крім україномовних функціонують 118 загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин, в тому числі 66 з угорською, 12 - румунською, 2 - російською, 1 - українсько-словацькою, 31 - з українською та угорською, 4 - російською та українською, 2 - українською, румунською, російською. Крім цього, діють 5 ліцеїв з угорською мовою навчання приватної форми власності.

Для нечисельних меншин відкрито недільні школи з ромською, єврейською, польською та русинською мовами навчання. Мережа навчальних закладів постійно удосконалюється та розбудовується.

Що стосується *засобів масової інформації*, то національні меншини області мають доступ до засобів масової інформації. Регулярно ведуться телерадіопередачі угорською, румунською, словацькою, німецькою мовами.

Багатонаціональний склад населення Закарпаття зумовив його поліконфесійний характер. Всім національним меншинам створено відповідні умови для сповідання своєї релігії.

В області діють 1640 релігійних організацій 37 віросповідань, з яких: 1550 релігійних громад, 52 монастирі, 6 духовних навчальних закладів, 7 місіонерських товариств, 9 релігійних братств, 4 релігійні центри та 12 релігійних управлінь. Міжконфесійна ситуація в області стабільна. Релігійним організаціям національних меншин створено сприятливі умови

для задоволення їхніх релігійних потреб згідно власних історичних та етнокультурних традицій. Вони на 80 % забезпечені культовими спорудами. Надається їм і різноманітна допомога та сприяння у здійсненні зв'язків з одновітряними за кордоном, отриманні від них фінансово-матеріальної та іншої допомоги.

У розв'язанні проблем соціально-економічного розвитку, подальшій гармонізації міжнаціональних та етнічних відносин в області активну участь беруть громадські організації національних меншин. Сьогодні в області діє 60 національно-культурних товариств зі статусом обласних, в тому числі 13 - угорської, 17 - ромської, 9 - русинської, 5 - російської, по 4 - словацької та румунської, по два німецької та єврейської і по одному - польської, вірменської, білоруської, грецької спільноти.

Національні меншини, їхні громадські організації мають можливість вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності за межами України, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій. А з боку держави цим відносинам сприяє діяльність міждержавних змішаних та двосторонніх, зокрема українсько-румунської, українсько-словацької та українсько-угорської комісій з питань забезпечення прав національних меншин [10].

Вони виступають провідниками відродження і розвитку мов, звичаїв, традицій, культурно-мистецьких надбань національних меншин.

Із представниками національно-культурних товариств в області налагоджена чітка система співпраці, сприяння їм у діяльності. Керівництво облдержадміністрації та обласної ради регулярно проводить зустрічі з лідерами національно-культурних товариств, спільно з ними обговорює актуальні питання та визначає шляхи дальшого розвитку національних спільнот.

Економічний, управлінський та інтелектуальний потенціал Закарпаття інтегрує навколо себе прихильників проривних технологій та інновацій, сучасних форм організаційної культури, логістики та креативних індустрій,

синьої та зеленої економіки, залучає в орбіту взаємовигідних інтересів власні території і територіальні громади та вітчизняних і закордонних партнерів, послідовно дотримується принципів сталого збалансованого розвитку.

Серед актуальних тенденцій децентралізації державної етнонаціональної політики можна виділити зокрема підвищення рівня активності національних меншин у контексті реалізації проектів транскордонного співробітництва, дво- та багатосторонніх ініціатив. Громади національних меншин на рівні створених ОТГ отримують додаткові можливості інвестиційної та грантової підтримки в реалізації екологічних, соціальних та культурних проектів у рамках партнерства України та Європейського союзу.

Відтак, проведення децентралізації значною мірою активізує роль представництва національних меншин об'єднаних громад у реалізації проектів транскордонної співпраці в прикордонних регіонах, що позитивно відбивається на стратегічному розвитку громади в цілому.

1. Зростає роль відповідального лідерства представників національних меншин в громадах. Пріоритетами діяльності громадських лідерів з числа національних меншин стають вирішення на місцях актуальних проблем забезпечення прав і потреб громад із компактним проживанням національних меншин – соціальних, культурних, освітніх, тощо.

2. Становлення локальної ідентичності громад із компактним проживанням національних меншин. Локальна ідентичність – первинна ланка територіально-просторової ідентичності, яка формується на основі місця проживання, або ж – об'єднаної територіальної громади. Позиції, що об'єднання громад сприятиме збереженню локальної культурної ідентичності дотримується близько 33 % українців, лише 5,3 % вважають що не сприятиме; не очікують змін – 38,8 % опитаних, 22,3 % – не визначились.

3. У місцях компактного проживання національних меншин процес становлення локальної культурної ідентичності в громадах матиме значний етнічний компонент, що визначатиме зокрема:

- специфіку культурної самобутності громади, а відтак – становити потенціал активізації її культурно життя, туристичної привабливості та економічного розвитку;
- рівень залучення представників національних меншин у процеси прийняття спільних рішень та участі (їх соціальної інклюзії) в житті громади;
- згуртованість громади в цілому на основі локальної ідентичності сприятиме більш ефективному лобюванню питань забезпечення прав і потреб національних меншин на місцях. Відтак, розвиток локальної культурної ідентичності є передумовою становлення відповідальних та спроможних громад як активних суб'єктів місцевого самоврядування.

Експертами відзначається й спроможність локальної ідентичності збалансовувати регіональну ідентичність, як таку, що містить загрози територіальної цілісності держави. Врахування етнічної структури компактних поселень національних меншин при створенні ОТГ – один із ключових пріоритетів реалізації державної етнонаціональної політики в умовах децентралізації.

Серед критеріїв визначення спроможності територіальних громад, відповідно до п. 3 затвердженої постановою Кабінету Міністрів України відповідної «Методики...» з одного боку – здатність органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, які належать до їх компетенції, а з іншого – врахування історичних, географічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць [11].

Це ж положення закріплене і в ст. 4 (п. 4) Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [12]. Врахування етнічної структури компактних поселень національних меншин при створенні ОТГ особливо актуальне для поліетнічних регіонів із компактним проживанням

національних меншин, зокрема – Чернівецької, Одеської та Закарпатської областей.

Закарпатська область із компактним населенням етнічних громад угорців, румунів, ромів, словаків, німців. Попри значний суспільний запит щодо можливостей впровадження реформи децентралізації, область демонструє незадовільні темпи впровадження адміністративно-територіальної реформи – станом на червень 2019 року створено лише 6 ОТГ. Однак, відповідно соціологічним дослідженням¹³, близько половини опитаних закарпатців згодні з тим, що реформа децентралізації дасть національним спільнотам області більше можливостей для розвитку, тоді як не вірять у таку перспективу 22 %. Натомість, станом на травень 2019 року в Закарпатській області створено лише 6 ОТГ, відсутній і перспективний план об'єднання громад області. За даними Закарпатського центру розвитку місцевого самоврядування¹⁴, в області представники угорської нацменшини компактно проживають лише у двох створених на Закарпатті ОТГ – Тячівській (близько 20 % населення) та Баранинській (близько 15 % населення). В області сформована жодна ОТГ з переважаючою кількістю закарпатських угорців [13].

Створення ОТГ з врахуванням етнічної структури області надала б більшої самостійності, зокрема і угорській громаді, у прийнятті рішень та можливостей активної участі в житті громади. Незадовільні темпи процесу добровільного створення ОТГ в області зумовлені негативним відношенням до впровадження реформи місцевим керівництвом Закарпатської області, яке вбачало у ній загрозу активізації сепаратизму в області та утворення національних територіальних автономій.

Фактично, можна стверджувати про політизацію етнічних факторів у процесі децентралізації на Закарпатті з боку місцевої влади. Натомість, створення ОТГ з врахуванням компактного проживання угорської національної меншини в області сприятиме як деполітизації «угорського питання» так і зниженню напруги в українсько-угорських відносинах.

Прискорення процесу створення ОТГ, зокрема у місцях компактного проживання етнічних меншин, на засадах добровільності залежить від рівня сприяння цьому процесу місцевої влади обласного і районного рівнів.

Серед тенденцій, які негативно впливають на перспективи децентралізації в громадах із компактним проживанням національних меншин доцільно виокремити:

- наявна пасивність громад у процесі їх об'єднання, нерозуміння економічних переваг створення спроможних громад та низька поінформованість населення у регіонах про впровадження реформи
- перешкодження процесу передачі повноважень та ресурсів на рівень об'єднаних територіальних громад з боку окремих органів влади, Закарпатської області зокрема;
- поширення негативних стереотипів щодо можливої загрози поширення сепаратизму через процес формування ОТГ за етнічним принципом;
- вплив громадських лідерів з числа національних меншин на процес об'єднання громад з полі етнічним складом населення;
- висока дотаційність низки районів з компактним проживанням національних меншин, що негативно впливає на процес створення спроможних громад. Усвідомленню етнічної різноманітності територій як соціально-економічної переваги розвитку громад сприяє низка ініціатив міжнародних організацій в українському суспільстві. Європейським центром із питань меншин (ЕСМІ) та Програма «U-LEAD з Європою» з початку 2019 року проводиться комплекс консультаційно-просвітницьких заходів ініціативи «Управління різноманіттям з метою стійкого економічного розвитку»¹⁷ у найбільш поліетнічних регіонах – Закарпатській, Одеській та Чернівецькій областях.

Однією з основоположних вимог до України на шляху до її інтеграції в європейське співтовариство є функціонування належної законодавчої бази для практичної реалізації прав етнічних громад. Лише за таких умов буде

забезпечена суспільна стабільність в багатонаціональній Україні та її авторитет у даній сфері на міжнародній арені.

Хоч нині законодавство України у сфері забезпечення прав національних меншин є одним із найсучасніших у світі, однак на сучасному етапі актуалізується також проблема більш чіткої імплементації міжнародно-правових норм у вітчизняне законодавство, зокрема, йдеться про їхню конкретизацію з метою впровадження ключових положень у законодавче поле, ефективне практичне застосування як державними органами, так і неурядовими громадськими організаціями.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Проведене дослідження показало, що поліетнічність є визначальним чинником, який впливає на потенціал розвитку територіальних громад Закарпатської області. Історично сформована поліетнічність регіону створила унікальне культурне різноманіття, що може бути потужним ресурсом для соціально-економічного піднесення громад за умови ефективного міжетнічного діалогу та взаєморозуміння.

Водночас, процеси створення об'єднаних територіальних громад в поліетнічних районах Закарпаття гальмуються через побоювання загострення міжетнічної напруги та можливої активізації сепаратистських рухів. Натомість, формування ОТГ з врахуванням компактного розселення національних меншин може сприяти деполітизації етнічного питання та реалізації прав етнічних спільнот на місцевому рівні через інклюзивні процеси прийняття рішень.

Ключовими позитивними факторами поліетнічності для потенціалу громад є культурна автентичність, туристична привабливість, транскордонна співпраця. Негативними викликами залишаються низька поінформованість населення, ризики сепаратизму, висока дотаційність окремих районів. Лише за умови виваженої політики та практичних кроків у сфері міжетнічних відносин поліетнічність зможе сповна розкрити свій потенціал для сталого

розвитку об'єднаних територіальних громад Закарпаття та інших регіонів України.

Література

1. Максименюк М.Ю. Соціально-філософський дискурс розвитку поліетнічного соціуму. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2010. Вип. 40. С. 224-238.
2. Вегеш М.М., Зан М.П. Політологія: підручник. 2008. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2671.html> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Етнополітичні процеси на Закарпатті. URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 01.05.2024).
4. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Поліетнічність українського суспільства. URL: https://studies.in.ua/paritetna_demokratia-shporu/2801-poletnchnst-ukrayinskogo-susplstva.html (дата звернення: 01.04.2024).
6. Саханенко С. Етнічні чинники децентралізації. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/etnichni-chynnyky-anatomii-detsentralizatsii/> (дата звернення: 01.04.2024).
7. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. URL: <https://rm.coe.int/belarus-brochure-ua-pdf/16807412ca> (дата звернення: 01.04.2024).
8. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003 (дата звернення: 01.04.2024).
9. План заходів із реалізації у 2021 - 2023 роках Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021 - 2027 років. URL: https://oda.carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191220_1631_pz.pdf (дата звернення: 01.04.2024).
10. Національні меншини Закарпаття: цифри і факти. Слово вчителя. 2010. №10. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/64717-Nacionalnimenshyny-Zakarpattya-cyfyry-i-fakty> (дата звернення: 01.04.2024).

11. Шевченко О.В., Романова В.В., Жаліло Я.А. та ін. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. Київ: НІСД, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

12. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 01.04.2024).

13. Бакальчук В.О. Основні тенденції громадської активності національних меншин в Україні у контексті реформи децентралізації. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-08/ANALIT%20BAKALCHUK%20CIVIL%20SOCIETY%20%23%201%202019.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).

References

1. Maksymeniuk, M.Yu. (2010), "Socio-philosophical discourse of the development of a multi-ethnic society", *Humanitarnyj visnyk ZDIA*, vol. 40, pp. 224-238.

2. Veghesh, M.M. and Zan, M.P. (2008), *Politolohiia: pidruchnyk* [Political scienc], Znannia, Kyiv, Ukraine, available at: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2671.html> (Accessed 01 April 2024).

3. Decentralization (2024), "Ethno-political processes in Transcarpathia", available at: <https://decentralization.gov.ua/about> (Accessed 01 May 2024).

4. Decentralization (2024), available at: <https://decentralization.gov.ua/about> (Accessed 01 April 2024).

5. Studies (2024), "Polyethnicity of Ukrainian Society", available at: https://studies.in.ua/paritetna_demokratia-shporu/2801-poletnchnst-ukrayinskogo-susplstva.html (Accessed 01 April 2024).

6. Sakhanenko, S. (2024), "Ethnic Factors of Decentralization", *Uplan*, [Online], available at: <https://uplan.org.ua/analytics/etnichni-chynnyky-anatomii-detsentralizatsii/> (Accessed 01 April 2024).

7. European Union (2024), “European Charter of Regional or Minority Languages”, available at: <https://rm.coe.int/belarus-brochure-ua-pdf/16807412ca> (Accessed 01 April 2024).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), “Treaty on Good Neighborliness and Cooperation between Ukraine and Romania”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003 (Accessed 01 April 2024).
9. Zakarpats'ka oblasna administratsiia (2019), “Plan of measures for the implementation in 2021 - 2023 of the Regional Development Strategy of the Zakarpattia Oblast for the period 2021 - 2027”, available at: https://oda.carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191220_1631_pz.pdf (Accessed 01 April 2024).
10. Zakarpattia onlajn (2010), “National minorities of Transcarpathia: figures and facts”, available at: <https://zakarpattia.net.ua/News/64717-Natsionalni-menshyny-Zakarpattia-cyfry-i-fakty> (Accessed 01 April 2024).
11. Shevchenko, O.V. Romanova, V.V. and Zhalilo, Ya.A. (2020), Detsentralizatsiia i formuvannia polityky rehional'noho rozvytku v Ukraini [Decentralization and formation of regional development policy in Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (Accessed 01 Apr 2024).
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine " On voluntary amalgamation of territorial communities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (Accessed 01 April 2024).
13. Bakalchuk, V.O. (2019), “Main trends of public activity of national minorities in Ukraine in the context of decentralization reform”, available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-08/ANALIT%20BAKALCHUK%20CIVIL%20SOCIETY%20%23%201%202019.pdf> (Accessed 01 Apr 2024).

Стаття надійшла до редакції 15.05.2024 р.